

A KÖLCSÖNÖS BEFOGADÁS IMPERATÍVUSZA

Serestély Zalán: *Az állomás három kutyái*

„nincsen jobb vagy bal oldaluk, szívük lokalizálhatatlan”

■ Serestély Zalán prózavilága nem konstruál identitásokat, nincsenek benne tökéletesre fejlesztett, lezárt szerepek, karakterek, melyekbe csak kényelmesen belehelyezkedik az olvasó. Nem rekeszt ki a történekből, hanem hirtelen beleránt egy olyan világba, ahol az élethez szükségszerűen hozzátartozik a szenvedés, a fájdalom, a bűn és a halál. Nem idegeníti el az életet, nem nyújt biztonságot, egyenesen a közepébe repít egy olyan (szöveg)világnak, melyben nem zárkozhat el senki hermetikusan az eseményektől, ahonnan eltűnik az ezekhez a történetekhez való, külső nézőként megélhető viszony. Nem érezheti magát felsőbbrendűnek sem az olvasó, sem a résztvevő. Nem lehet menedékük, még az a biztonságosnak tűnő hely is megint, ahol a kezében tartja a kötetet és olvassa, vagy az állomás melletti épület, ahol éjszakánként álmodnak a kutyák. Felszámolja azokat a kirekesztő mechanizmusokat, melyek a mássághoz, az idegenséghez való viszonyulási normákat foglalják magukba. Nem kínál fel olyan „fentebbi” nézőpontokat, melyek elvonnák a hitelességét az átlagos emberek mindennapi rutinjainak, feladatainak, egyáltalán az életüknek. Azt viszont az egyes történeteken és helyzeteken keresztül legiti-

málja és érzékenyen mutatja be, hogy létezik olyan, hogy az emberek egyenlők és egyformán fontos a létük. Minden, ami történik, intenzív, semmi nem semleges, semmi nem bagatellizált.

A novellákat lazán fűzi össze egy olyan alaphangulat, mely egy közép-kelet európai diktatúra viszonyrendszerét lengi be. A szövegben megjelenő elnyomott és kizsákmányolt alakok történeteinek keresztül problematikussá válik a világról alkotott, egyetlen biztosnak tűnő képünk: a valóság. „Számomra éppen az tűnik aggasztónak, hogy amit rendszerint és könnyelműen valóságként emlegetünk, az valójában nem a közös realitást írja le, hanem egy szociológiai, nemileg, fajilag, életkorilag vagy esztétikailag keményen behatárolt mátrixot, vagyis mindazt, amit az épp szolgálatos ideológiai zsilipek átengednek a nyilvánosságba, a politikaiba.” – írja Serestély. (88) A diktatúrában lavírozó szereplők csupán figurák, eszközök: egy felsőbb figura irányítja őket, persze nagyon messziről. Nincsenek kapcsolatok ember és ember, ember és állat között. Csak szabályok vannak, melyek be nem tartása súlyos következményeket von maga után. Folyamatos félelemben tartás, rettegéskeltés jel-

lemző. Egy ilyen világban a figurák valóságról alkotott képe nagyjából megfeleltethető egymásnak, hiszen készen kapják, sugározzák beléjük az igazságot. Egy mintát követnek, egy zárt skatulyába helyezik bele magukat. Ettől nem tudnak megszabadulni, nem tudnak belőle kitörni, nekik ez jelenti a realitást.

A testek fölötti hatalomgyakorlásról van szó, az élet semmibevételeéről és elértéktelenítéséről. Weisz Boreász, miután hazatér a Gulágról, egy ideig dolgozhat tovább saját gyógyszerárában, emellett hasznosíthatja idegennyelv-tudását, illetve asztalosi gyakorlatát. Egy napon azonban megköszönik a munkáját, és elvesznek mindent, amiből és amiért addig élt: „a Román Népköztársaság emberei ismertették velem a tényállást, hogy a román nép gyógyulását, jó közérzetét és az osztályhovatartozástól függetlenül mindenki számára hozzáférhető közegészségügyért szolgálendő talán üdvösebb – pont így mondták: üdvösebb – volna önként lemondania a helyiségről és beszozártatnia az államnak, a gyanús származása és pazar örökségére való tekintettel pedig tanácsosabb volna nem tiltakoznia, noha biztosítják afelől, hogy mindannyian nagyra becsülik a szomszédos baráti népek megismeréséért tett fáradozásait, és mélyen együttéreznek a Gulágon történt meghurcoltatások miatt stb. stb.” (49) A hatalom mindenhatóságának ékes példája Weisz Boreász esete. Az ember munkájának és létének a semmibevétele, földbedöngölése egy olyan rendszerben, amely a szellemi vakságra és gyengeségre épít. Boreász történetéről leválaszthatatlan a kutyája, Jákob története. „Az oroszok dögrületnek hívták a játékot, ezzel ütötték el a tisztek az eseménytelenebb délu-

táni órákat. A kutyát a lábainál fogva a sínekhez kötözték, Jákobot a bal oldalára fordítva, hogy azért jól láthassa az érkező mozdonyt, és fogadásokat kötöttek.” (52) Jákob brutális meggyilkolását mintegy játékként élik meg a katonák. A mindennek felett álló hatalom csupán szórakozásból és kedvtelésből elvesz egy életet, majd nyugodtan hajtja álmra fejét. Nincsenek következmények, nincs megtorlás. Csak csend van és dadogás az ö-ö-ö-örökkévalóságig.

A megjelenített világ áthajlik a globális kapitalizmus „valóságába”, melynek hasonló jegyei vannak a valósággal és valóságképzéssel kapcsolatban. A szabadság illúziójában élő emberek azt hiszik, hogy dönthetnek, azt hiszik, hogy van szavuk, azt hiszik, hogy ez az életük. A szabad piaci verseny a demokrácia ígéretével érkezett – viszont amit kaptunk, az csupán egy elfátyalozott és vicon szörmébe bújtatott diktatúra. A tudatosság, az élet szeretetének és tiszteletének teljes elfedésének lehetünk szemtanúi – vakon. Hiszen egy elegáns, drága szörmekabát fesztelenül elfedi a gyilkosság és kínzás pillanatait. Emellett pontosan ezzel a mechanizmussal fedi el a fetiszizálás az állatok iparosítási folyamatait, tömeges lemészárlását. Ebben a térben és időben egy-egy olyan szereplő tűnik fel, akik a társadalom szempontjából teljesen jelentéktelenek és láthatatlanok: néhány névtelen vasúti munkás, egy hentes és három kutya *prepolitikai valóságossága*. (87) A szereplők változásából is megmutatkozik az a fajta korlátozott és kezdetleges valóságérzékelés, mely egy diktatórikus rendszer mátrixának leképzése az átlagember elméjébe. Ezzel szemben ott van a hatalom folya-

matos szorongatása, mellyel szemben nincsenek eszközei a szereplőknek, az egyetlen alternatívájuk a vakság.

Az állomás kutyáinak „nincs jobb vagy bal oldaluk, szívük lokalizálhatatlan, folyton áthelyeződő hiány, egykamrás, nem áramlik benne a vér, nem fárad ki a bemosott hordaléktól. Egyszer felrobban, az időzítés a titok, más nincs.” (5.) Az odafigyelés és őszinte odafordulás hiánya ölt testet három kutyában. Mintha egyé váltak volna már az első pillanattól, együtt mozognak, lüktetnek az állomás hűvös és lidérces sötétjében. Senki nem felelős értük, és ők sem felelősek senki másért egymáson kívül. „Egymás között felcserélődnek a nevek, már nem tudják, hogy ők három kutya, az állomás három kutyái.” (6) Egy nagy hömpölygő hiányként élük meg a nap minden pillanatát, közösen küzdenek és szenvednek, éheznek és szomjaznak.

A tranzit helyek nyüzsgése és lüktetése elfedi az idegenséget, az egymáshoz való tárgyilagos viszonyt, az élőlények világban létének a lényegiségét. Nem nézünk társaink szemébe, nem látjuk, ha segítségre, szeretetre van szükségük. A mű szereplőinek nagy része valamilyen látási akadályokkal küzd, vagy teljesen vak. Ezt pedig azzal tetézi, hogy „Látás végtére a vakság is. A nem-látás látása.” (25) Az örmény hentes az egyedüli lehetőségünk, az, aki lényegénél fogva ragadja meg saját létezését: megcsömörül önmagától és saját munkájától. Vagyis látni kezd. Egy olyan rendszer részét képezi, melynek pontosan az elfedés és ferdítés a feladata. Az átlagember nem látja, mi történik a vágóhídon, hogyan váraкоznak az állatok halálukra. Serestély egyik alapvető jegyzete a

nonhumánhoz az, „hogy nincsenek illúzióim: nem az életét, hanem a halálát vettem el. A halálnak azt a módját, ahogy csakis ő halhatott volna meg.” – írja a *One Way Ticket* című kötetében. (Komp-Press, Kvár, 2018. 127.) Azt hiszem, az örmény hentes valami ilyesmire eszmélt rá, amikor feladta. De mint minden hatalmi rendszerben, aki elkezd kimászni a kényszerből, megbüntetik, vagyis „aki megcsömörül, akinek egy csöpp kételye is támad, annak annyi, kampec, elteszik láb alól.” – áll a könyvben. (92) A három kutyát rendszeresen etette eszténként persze, ameddig élt. „Az örmény nem jön már vissza. Erős szaga van, jeges faggyúszaga, és ma este hirtelen összekeveredett a földdel.” – így érzékelték a kutyák a halálát (6). Emellett minden mást is a szagokon keresztül észleltek: szerelmet, vágyat, félelmet.

Serestély írásai kimozdítják az állathoz fűződő viszonyrendszerünket. Nem lehet önkényesen brutális, sem önkényesen intim, hiszen mindkettő valami elemi vesz el az állattól: a szabadságát. A hangsúly az érzelmi viszony kialakításán és a közelségen van. Az állatok, egyáltalán a nonhumán esztétizálása is pontosan olyan erőszaknak számít, mint amitől megcsömörült az örmény mészáros, vagy egy életen át dadogott Anyuska. Megfogalmazza, hogy mi kellene legyen az a kiindulópont, az az alapvető tudáscsomag, mellyel kilépünk a világba: „Az állatokkal van néhány nagyon is közös testtapasztalatunk: a halandóság, a szorongás, a szenvedés, a sebezhetőség, a fájdalom, a térbeliség, az éhség, az, hogy szeretetre, törődésre, biztonságra, szabadságra vágyunk, az, hogy utódokat akarunk a világra hozni, és hogy gondjukat akarjuk viselni. Az állatokkal eb-

ben a megközelítésben tehát a tapasztalataink legalapvetőbb szintjén alkotunk politikai kommu-
niót.” (*One Way Ticket*, i.m. 120-
121.) Ennek tudatában a humán-
hoz és nonhumánhoz egyaránt
meghatározhatunk egy olyan vi-
szonyulási módozatot, mely nem
vesz el semmit a másikból, ez pe-

dig a feltétlen odafordulás, a
kohabitáció. Ennek fényében hoz-
hatunk olyan döntéseket, melyek
önkéntes gesztusokat vonnak ma-
guk után: merjünk éhesek marad-
ni, merjünk fájni, merjünk félni
vagy nem biztonságban lenni, *mer-
jük nem leütni az utolsó billentyűt*

Miklós Krisztina

„ELLOPTÁK AZ APÁM SÍRJÁT, ODAMENNI NEM LEHET...”

Zelei Miklós: *A kettézárt falu*. Dokumentumregény

■ A dokumentumregénynek minősített írás valójában, mint egy Tarantino-film, két, néha több idő-síkban játszódik, amelyek között legkevesebb fél évszázadnyi távolság feszül. A távolság valóban úgy feszül a munka belső kohéziójaként, mint ahogy Kis- és Nagyszelmenc között feszült az átjárhatatlan határ, s rendelte két szláv államba (Szovjetunió és Csehszlovákia) a falu szinte teljesen magyar lakosságát 1944 és 1991 között. Amikor a Szovjetunió széthullásával a bipoláris világ is letűnt, Európa ezen eldugott szegletében azt remélték az egykori szovjet állampolgárok, hogy végre átmehetnek a hajdan össze-
nőtt ikerfalu közepén található temetőbe, s 45 év után friss virágot tehetnek rokonaik sírjára. Ám a berlini fal lebontása egyáltalán nem érintette a volt Szovjetunió területén létrejött utódállamok felé a *cordon sanitaire* lebontását is. Most is két szláv állam osztozik a kettévágott magyar ikerfalun, Szelmencen: Nagyszelmenc Szlovákiáé, Kisszelmenc Ukrajnáé. Ahogyan a szerző, aki budapesti lakos és első-

sorban újságíró, mégis lényegre tapintóan megfogalmazta az utószó-
ban: „A magyarokra nehezedő nyomás azóta is állandó és »rendszer-
semleges«.” (346.)

A könyv, amelynek 3. javított és bővített kiadása 2017-ben látott napvilágot a Kortárs Kiadó gondozásában, mélyreható, hosszú ideig tartó kutató- és feltáró munka eredményeképpen jött létre. S bár jelen írás a fent jelzett 3. kiadásról szól, azóta a bővített 4. kiadás is elérhető e-könyv formájában a kiadó honlapján.

Mi az a titok, amely Szelmencel kapcsolatban immár negyedszázada izgatja Zelei Miklóst, hogy elkezdte ezt a sziszifuszi munkát: kutatás, utazgatás, beszélgetések, interjúrogzítások, levelezések és újratuzgatások a „kijárási” érdekében? Majd 2000-ben megjelent *A kettézárt falu* első kiadása, amikor Szelmencen még Radnóti *Hetedik eclogája* szerint múlt időben „csak az ész tudta a drót feszülését” – s rendületlenül állt továbbra is a vasfüggöny. És 2005 szentestéje előtt egy nappal, az ukrán és a szlovák aktu-